

Fondene, forskningen og friheden

Temanummer: Aktuelle problemstillinger i forskningen

Årene siden årtusindskiftet har budt på massive forandringer for de danske universiteter. I de senere år er de offentlige bevillinger stagneret, men til gengæld vokser bevillingerne fra private fonde og har fået et betydeligt omfang. Der er meget godt at sige om denne udvikling. Det betyder, at der er flere, som tager et betydeligt ansvar for at holde den danske forskning fremme i verdenseliten. Men udviklingen kan også give anledning til bekymring; den er med stor hast i gang med at fratage universiteterne friheden til at planlægge og investere langsigtet og til at prioritere mellem de forskellige fagmiljøer.

I disse år stagnerer de offentlige forskningsbevillinger til universiteterne fra et historisk højt niveau. Samtidig vokser bevillingerne fra private fonde og andre hurtigt og har fået et betydeligt omfang. Mængden af eksternt finansieret forskning ved universiteterne sætter ny rekord hvert år.

Der er meget godt at sige om udviklingen i eksterne bevillinger. Der er flere, som tager et betydeligt ansvar for at finansiere dansk forskning og holde den fremme i verdenseliten. Meget værdifuld forskning, grundforskning som anvendt forskning, ville ikke finde sted uden bidragene fra den private sektor.

Men der er også udfordringer, som jeg sætter fingeren på i denne artikel. De indirekte omkostninger, knyttet til den eksterne forskning, er betydelige, og de dækkes kun i begrænset omfang af de eksterne forskningsbevillinger. Krav om medfinansiering og indlejningsstillinger indebærer yderligere økonomiske udfordringer på universiteterne. De eksterne bevillinger er samtidigt med til at sætte dagsordenen for, hvilke forskningsområder der vokser mest på universiteterne. Underfinansieringen kan skabe yderligere forvriddninger i beslutningerne om, hvilke fagområder universiteterne har råd til at opretholde forskning på. Der er en risiko for, at universiteternes frihed til strategiske prioriteringer pantsættes bevilling for bevilling.

De er udfordringer, som ansvarlige universitetsledelser, politikere og fondsbestyrelser er nødt til at forholde sig til. Er alle effekterne tilsigtede, eller er nogle af dem oversete og uønskede, og hvordan kan de håndteres? Jeg viser, at det især er politikere og fonde, der har redskaberne til at løse udfordringerne, idet universitetsledelserne skal bidrage til at sikre transparens i økonomistyring og en fælles, konsistent politik over for fondene.

**BO JELLESMARK
THORSEN**

Professor og institutleder
Institut for Fødevarer- og
Ressourceøkonomi,
Københavns Universitet

Eksterne midler slår alle rekorder, og de private fonde vokser hurtigst

Fra årtusindeskiftet og 15 år frem øgede den danske stat sine bevillinger til forskningen ganske betragteligt. Offentlige forskningsbudgetter voksede med tæt på 50 % i faste priser. Siden 2015 er de offentlige forskningsbudgetter stagneret og svagt vigende (se Tabel 1) og er i 2018 på 22,36 milliarder, 1,01 % af BNP (Danmarks Statistik 2019). I samme periode øgede universiteterne optaget af studerende i fuld overensstemmelse med samfundets ønske om at opkvalificere og uddanne danskerne bedre, og det årlige optag på bacheloruddannelserne toppede i årene 2014-2016 med knap 30.000 studerende (UFM 2018a).

Tabel 1: Det offentlige forskningsbudget i milliarder kr. og faste (2018) priser samt i procent af BNP

Årstal	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2017
Offentlige bevillinger	14,52	14,36	14,91	17,41	20,06	21,42	22,67	23,12	21,87
I pct. af BNP	0,78	0,78	0,76	0,84	1,04	1,08	1,11	1,09	0,99

Data fra Danmarks Statistik 2019: statistikbanken.dk/FOUBUD.

De offentlige forskningsbudgetter voksede på flere måder (Tabel 2). Universiteternes basistilskud voksede, og samtidig øgede man de offentlige budgetter til konkurrencebaserede forskningsråd og programmer, nationalt og i EU. Stagnationen i de offentlige bevillinger siden 2015 slår igennem på bevillingerne til de konkurrencebaserede instrumenter. Samtidig er universiteternes forskningsbevillinger fra private aktører, fonde som virksomheder, vokset betydeligt over samme periode. Der er grund til at tro, at bevillinger fra private aktører, særligt de private fonde og organisationer, forsat vil vokse betydeligt. Konsekvensen er en væsentlig ændret balance mellem universiteternes forskningsbasis og eksterne forskningsmidler. En balance, der i de kommende år, sandsynligvis vil forskubbes yderligere mod eksternt finansieret forskning.

Tabel 2: Universiteternes mv. basismidler til Forsknings- og Udviklingsaktiviteter (FoU) på finansloven samt eksternt finansierede FoU ved universiteter mv. i milliarder kr., løbende priser

Årstal	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Vækst
Basismidler	6,24	6,48	7,49	7,62	8,30	8,83	9,15	9,07	9,50	9,61	9,74	56%
Eksterne midler	4,74	5,34	6,18	7,03	7,21	7,72	8,32	8,44	9,01	9,15	9,60	102%
<i>Eksterne kilder:</i>												
Forskningsråd mm.	1,15	1,27	1,58	1,97	1,80	2,06	2,07	2,13	2,13	2,16	2,00	75%
Øvrige off./stat	1,37	1,68	1,88	1,97	2,06	2,12	2,23	2,21	2,26	2,12	2,11	54%
Fonde, org. mm.	1,05	1,02	1,27	1,49	1,63	1,78	2,05	2,13	2,41	2,51	2,87	172%
Virk., DK og udland	0,53	0,67	0,71	0,73	0,76	0,62	0,69	0,55	0,86	0,98	0,98	86%
EU	0,42	0,43	0,51	0,54	0,56	0,74	0,85	0,90	0,93	0,99	1,11	165%
Andre udenlandske	0,23	0,26	0,25	0,33	0,41	0,41	0,43	0,52	0,42	0,39	0,53	131%

Danmarks Statistik gør opmærksom på et metodemæssigt databrud for ekstern finansiering i 2009 fra en større leverandør. Data sammenstillet fra Danmarks Statistik 2019: statistikbanken.dk/FOUBUD1 samt statistikbanken.dk/FOUOFF09.

Den der betaler musikken...

Offentligheden har en naturlig og legitim interesse i, hvilke hovedområder forskningen ved universiteterne foregår indenfor. Derfor er det væsentligt at erkende, at de forskellige kilder der i dag finansierer forskningen ved universiteterne, vægter de forskellige fagområder meget forskelligt.

Skiftende regeringer har især haft fokus på behovet for øget forskning på de naturvidenskabelige, tekniske og sundhedsvidenskabelige områder, relativt til de jordbrugsvidenskabelige, samfundsvidenskabelige og humanistiske områder. Danmarks Statistik opgør udviklingen i forskningsfinansieringen fordelt på disse seks videnskabelige hovedområder. Overordnet set har væksten i de eksterne forskningsbevillinger over perioden 2007-2017 været stærkest i de sundhedsvidenskabelige og tekniskvidenskabelige områder, mens den er svagest i de jordbrugsvidenskabelige og naturvidenskabelige områder (Danmarks Statistik 2019).

Fordi sammensætningen i forskningsfinansieringen er under hastig forandring (se Tabel 2), så kan det historiske tilbageblik ikke stå alene, hvis man ønsker at vurdere udviklingen de kommende år. I Tabel 3 har jeg sammenstillet data, der illustrerer, hvordan de forskellige grupper af bevillingsgivere prioriterer de forskellige fagområder. Det er data, der viser forbrug ved og bevillinger til universiteterne i 2017. De illustrerer udfordringen og sandsynliggør, at der vil ske betydelige forandringer i vægten mellem og inden for de forskellige fagområder fremover.

Tabel 3: Fordelingen af FoU omkostninger (afholdt i 2017, milliarder kr.) til faglige hovedområder ved universiteter mv. af dels basismidler og dels eksternt finansieret forskning, fordelt på kilder

	Total beløb	NAT	TEK	JORD	SUND	SAMF	HUM
Basismidler ²	8,70	23,8%	18,1%	8,9%	20,5%	17,0%	11,7%
Eksterne kilder:							
Forskningsråd mm.	2,00	37,1%	20,4%	10,0%	17,5%	8,9%	6,0%
Øvrige offentlige/stat	2,11	18,4%	20,2%	11,7%	34,9%	11,4%	3,4%
Fonde, organisationer mm.	2,87	24,1%	11,7%	3,5%	47,7%	8,2%	4,8%
Virksomheder, DK og udland	0,98	11,7%	19,4%	10,6%	56,6%	1,0%	0,7%
EU	1,11	37,2%	23,8%	7,8%	18,6%	8,1%	4,5%
Andre udenlandske	0,53	34,4%	19,8%	10,8%	23,2%	9,7%	2,1%
Nye fondsbevillinger 2017 ³	9,12	55,8%	5,6%	0,4%	31,5%	4,3%	2,5%

Note: Nederste række viser fordelingen på faglige hovedområder af tilsagn om forskningsbevillinger fra fonde, organisationer mm. givet i 2017 (9,12 milliarder, heraf 8,38 til offentlige institutioner)

Data sammenstillet fra Danmarks Statistik (2019): statistikbanken.dk/FOUBUD1, statistikbanken.dk/FOUOFF09, statistikbanken.dk/FOND03 samt statistikbanken.dk/FOND05

Universiteternes allokering af basismidler til hovedområderne adskiller sig fra de eksterne midler ved en betydelig højere relativ allokering til de samfundsvidenskabelige og humanistiske områder. Eksternt finansiering til universiteterne fra forskningsråd og øvrige offentlige kilder (herunder fx regioner mm.)

gik oftere til de naturvidenskabelige og sundhedsvidenskabelige områder, end universiteternes basismidler gjorde, relativt set. Det samme gælder midler fra EU.

Mere iøjnefaldende så gik midler fra fonde, organisationer mm. såvel som fra private virksomheder i betydeligt højere grad til især det sundhedsvidenskabelige område, relativt til universiteternes egen fordeling af basismidler. I tabellens nederste række ses derudover fordelingen af bevillingstilsagn fra fonde, organisationer mm. i 2017. Igen adskiller fordelingen sig betydeligt med en stor vægt til naturvidenskabelige og sundhedsvidenskabelige områder. Det er værd at bemærke, at væksten i ekstern finansiering siden 2015 særligt har været drevet af væksten i bevillinger fra private fonde og virksomheder. Derfor vil deres tildelingspraksis få voksende betydning for områdernes relative udvikling de kommende år.

De eksterne midler har resulteret i et synligt træk i retningen mod særligt de sundhedsvidenskabelige og teknisk videnskabelige områder. Og den aktuelle udvikling, hvor væksten drives af private fonde mfl., ser ud til at ville forstærke udviklingen med yderligere milliardbevillinger til områder inden for sundheds- og naturvidenskab.

Til sidst et forbehold: Data bygger på indberetninger fra universiteterne. Det er sikkert ikke altid enkelt at vurdere, om en forskningsaktivitet hører til i den ene eller den anden kategori. Fordelingen til hovedområder kan derfor være følsom over for skøn; særligt mellem tætbeslægtede områder som fx de natur- og jordbrugsvidenskabelige. Jeg vil mene, at konklusionen er robust over for denne usikkerhed.

En giftig cocktail af underfinansieret vækst og ujævn fordeling

Der er næppe tvivl om, at væksten i universiteternes forskningsbudgetter siden årtusindskiftet, uanset kilden, har en betydelig del af æren for, at danske universiteter i samme periode er rykket frem på de internationale ranglister og står meget stærkt i fx hjemtaget af midler fra EU's store forskningsprogrammer. Så langt er succesen hjemme.

Den eksterne finansiering af forskningen har nu nået et omfang, hvor den på ingen måde kan betragtes som marginal, tværtimod overstiger den snart universiteternes basistilskud (Tabel 2). Som jeg tidligere har påpeget (Thorsen 2017), udgør dette en betydelig udfordring for universiteterne og kan af flere årsager være i konflikt med Folketingets og skiftende regeringers ønsker og forventninger til universiteterne.

Den første og største udfordring knytter sig til den manglende dækning af de indirekte omkostninger knyttet til forskningen. Den eksternt finansierede forskning har et omfang, så den trækker på bygningsdrift, IT, laboratorier og meget andet i samme grad som forskningen i øvrigt. Den har ofte en højere andel yngre, åremålsansatte forskere, og derfor trækker den forholdsmæssigt

mere på områder som økonomistyring, barselsdækning og HR, men bruger måske lidt færre kontorkvadratmeter pr. krone. På mit eget fakultet har vi gennemført analyser af de indirekte omkostningers omfang og finder, at de i gennemsnit er godt 80 %, varierende mellem 50 og 100 % af de direkte udgifter til forskning, og lidt højere, hvis man regner det pr. lønkrone til forskning. I den lave ende finder vi de 'tørre' videnskaber (som fx samfundsvidenskaberne) og i den høje ende de mere 'våde' med større træk på infrastruktur, laboratorier, omkostninger til store eksperimenter og dataindsamlinger, som fx flere af naturvidenskaberne.

Til sammenligning giver forskningsrådene typisk 44 % til dækning af indirekte omkostninger, mens H2020 EU-midlerne giver 25 % – begge beregnet af de budgetterede direkte omkostninger. Mange private fonde afsætter betydeligt færre midler til dækning af indirekte omkostninger. På mit eget fakultet gav eksterne bevillinger i 2017 i gennemsnit kun godt 22 % til dækning af de indirekte omkostninger beregnet pr. lønkrone. Med en omsætning på eksterne forskningsbevillinger på over 1.110 millioner kr. samme år betød det et behov for at finansiere indirekte omkostninger for mere end 500 millioner, bare på vores fakultet. Til sammenligning udgjorde undervisningsindtægterne på fakultetet ca. 480 millioner kr., og basistilskuddet ca. 1.130 millioner kr. Det er de to kilder, der skal dække de manglende 500 millioner ud over alle de øvrige omkostninger, herunder undervisning og fri forskning og de dertil knyttede indirekte omkostninger. Tilsvarende beregninger kan utvivlsomt gøres for andre dele af den danske universitetsverden. Med direkte omkostninger til eksternt finansieret forskning på de danske universiteter for over 9,6 milliarder i 2017 (Tabel 2) er et rimeligt skøn, at der medfølger en regning på mere end 4 milliarder til indirekte omkostninger. Det er ca. 40 % af den basis, som universiteterne tildeles på finansloven.

Dertil kommer som den anden udfordring, at en række bevillingsgivere, herunder flere af de offentlige, stiller krav om direkte medfinansiering af de forskningsaktiviteter, som de delfinansierer. Op til 50 % på nogle bevillingstyper. Andre bevillingsgivere stiller derudover krav om såkaldte indlejringsstillinger, der båndlægger faste stillinger på universiteterne i en årrække, også efter de eksternt finansierede projekter er ophørt. Den slags krav lægger yderligere bindinger på universiteternes mulighed for at disponere over deres frie midler og forfølge langsigtede strategier.

Den tredje udfordring handler om balancen mellem de forskningsområder, der tildeles mange eksterne midler, og de der ikke gør; både inden for hovedområderne og mellem dem. Det er et politisk spørgsmål, om udviklingen i forskningsprofilen er ønskelig, herunder om der er tilstrækkelig legitimitet og gennemskuelighed omkring den måde, som den eksterne finansiering påvirker balancen mellem universiteternes fagområder. Her skal man være opmærksom på, at den fordeling af de eksterne bevillingsgiveres tilsagn, der fremgår af Tabel 3, kun er førsteordenseffekter. De udækkede indirekte omkostninger samt krav om medfinansiering og indlejringsstillinger er i dag så

store, at de med sikkerhed indebærer en andenordenseffekt, fordi de nødvendigvis må dækkes af midler, der alternativt kunne anvendes på andre aktiviteter ved universiteterne.

Universitetsledelsernes mulige modtræk

Universitetsledelserne kan reagere på denne økonomiske virkelighed på flere måder. Først og fremmest kan ledelsen sikre omkostningseffektivitet i de understøttende funktioner, anvendelse af infrastruktur mm. Incitamentet til at gøre dette er allerede stærkt på grund af den kontante performance-vurdering af universiteterne, og det vokser med omfanget af ekstern finansiering. Men hullet, der skal lukkes, er så stort, at selv nok så omkostningsbevidst en administration ikke kan lukke det.

Ledelsen kan omdirigere basismidler fra områder med færre eksterne bevillinger til områder med flere eksterne bevillinger. Det indebærer imidlertid en reduktion af forskningsaktiviteterne de steder, hvor midler tages fra, og det reducerer nettogevinsten af at hjemtage de eksterne forskningsbevillinger. Ledelsen kan også tage skridt til at sikre skalaafkast, fx ved at forskerne underviser større hold, og effektivitet i undervisningen i øvrigt for at frigøre midler fra undervisningsindtægterne, men risikoen er ringere kvalitet i undervisning og uddannelser.

Ledelsen kan forsøge at flytte undervisningsopgaver over på de medarbejdere, der er ansat på eksterne midler og dermed reducere behovet for fastansatte forskere til undervisningen; og/eller man kan forsøge i større grad at finansiere de fastansatte med eksterne midler for på den måde at reducere omkostninger til nye projektansatte. Begge tiltag har en vis budgetmæssig effekt, men jo mere de forfølges, jo større pres på forskerne og jo større risiko for ustabile fagmiljøer, hvor fald i mængden af eksterne bevillinger på samme tid rammer forskningsaktiviteterne og evnen til at løfte fagmiljøets undervisning. Samtidig falder jobsikkerheden for fastansatte forskere, og det skader universiteternes ry og rygte og fremtidige muligheder for rekruttering af talent. Dertil kommer, at mange bevillingsgivere ikke accepterer det ene, det andet eller begge instrumenter. Endelig ændrer denne praksis hverken ved omfanget af de udækkede indirekte omkostninger, der følger af de eksterne forskningsbevillinger, eller ved omfanget af de forsknings- og undervisningsforpligtelser, universiteterne har. Det ændrer på lang sigt alene ved, hvem der laver hvilke opgaver.

Det eneste bæredygtige modtræk fra universiteterne der har tilstrækkeligt potentiale og skala er, at arbejde for, at bevillingsgiverne dækker en betydelig større del af de indirekte omkostninger, samt systematisk at reducere løfter om medfinansiering og indlejring. Det lyder enkelt, men er det ikke. Den første udfordring er, at forskningsprojekter ansøges og budgetteres decentralt af de enkelte forskere i samarbejde med deres institutters ledelse. Den enkelte forskers mål er at maksimere det faglige potentiale i sit projekt og at øge sandsynligheden for at vinde det – i konkurrence med alle andre forskere på området.

Set fra forskerens stol er ambitionen om, at en større del af budgettet skal dække indirekte omkostninger, mens løfter om medfinansiering reduceres, i direkte konflikt med forskerens konkurrencesituation og målsætning med projektet. Denne effekt af konkurrence gælder i faldende grad hele vejen op, fra forsker over institutleder, til dekan og rektor. Forsker, institut og universitet kan føle, at de løber en risiko for at tabe kapløbet om midler, hvis de over for bevillingsgivere insisterer på mere rimelige vilkår. Midler, de i stigende grad ikke har råd til at vinde.

Universiteternes bedste mulighed er at stå sammen omkring problemstillingen samt skabe transparent dokumentation af udfordringens omfang. Det er et arbejde, der allerede er langt flere steder (Figur 1). Med det som basis kan universiteterne bedre sikre, at deres egne forskere er bevidste om udfordringen, når der søges om midler. Samtidig er det et helt nødvendigt grundlag for at kunne adressere udfordringen i samarbejde med politikere og bevillingsgivere, som det nu er igangsat i Forum for Forskningsfinansiering (UFM 2018b).

Figur 1: Eksempel på opstilling af indirekte omkostninger pr. VIP årsværk til brug vejledning for budgettering af projekter (SCIENCE 2018)

Husleje og bygningsdrift	156.000 kr.
Energiudgifter	25.000 kr.
Rengøringsudgifter	13.000 kr.
Økonomi, personaleadministration mm.	74.000 kr.
IT og software mv.	22.000 kr.
Betjente, håndværkere mm.	4.000 kr.
På våde institutter: Laboratoriedrift	13.000 kr.
Øvrige indirekte omkostninger	157.000 kr.

Note: Beregnet på baggrund af 2017-regnskabet

De politiske løsningsmuligheder

Det fænomen, at private fonde og organisationer er en væsentlig kilde til finansiering af forskning, er udbredt i mange lande verden over, og er alle steder underlagt regulering (Reich 2018). Det gælder også herhjemme, hvor reguleringen af fonde (erhvervsdrivende eller ej) og foreninger, skatte- og arvelovgivning og meget andet spiller ind på, hvordan fonde opstår, fungerer og anvender deres midler, herunder til almennyttige formål som forskning.

Samfundet skal vurdere de gevinster og udfordringer, som fondenes finansiering af forskning giver under den aktuelle regulering, relativt til de gevinster og udfordringer, der vil være ved en alternativ regulering af området (Reich 2018). Her har regeringen med Forum for Forskningsfinansiering (UFM 2018b) sendt et signal om behov for ændret regulering, med fokus på den manglende dækning af de indirekte omkostninger. Det er klædeligt og et godt tiltag, at man gennem dialog mellem regering, fonde og universiteter vil ar-

bejde for, at få etableret en anden praksis hos fondene på det område. En løsning af denne udfordring vil samtidig reducere det indirekte pres, som den nuværende praksis også lægger på finansieringen af de fagområder, der ikke står så centralt i fondenes bevillingsfokus.

Med Forum for Forskningsfinansiering har regeringen valgt et instrument i den bløde ende af reguleringsskalaen. Hvis politikerne finder, at der skal yderligere reguleringsinstrumenter i spil for at nå en bedre samlet model tilstrækkelig hurtigt, står flere muligheder åbne.

Den skattemæssige regulering af fondene, særligt de erhvervsdrivende fonde, kan skærpes i forhold til, hvilke former og formater for forskningsfinansiering der kan falde ind under almennyttige formål og dermed være fradragsberettigede. Det er også en mulighed, at man mere direkte regulerer med fx minimumskrav til dækningen af indirekte omkostninger, når private fonde og foreninger finansierer forskning ved universiteterne. Alene de forvriddende effekter der opstår, når de indirekte omkostninger ikke dækkes, sætter spørgsmålstegn ved, om kravet om almennyttighed er opfyldt, og potentielt kan berettige et indgreb. Det almennyttige aspekt er særlig udfordret i de tilfælde, hvor erhvervsdrivende fonde med udgangspunkt i deres fundats uddelelser midler til områder, der er beslægtede med fondenes erhvervmæssige aktiviteter. Der opnår fondene en privat fordel, hvis de ved ikke at dække de fulde omkostninger gennemtvinger en skjult medfinansiering fra universiteterne af forskning inden for fondens erhvervmæssige interessefelt.

I dag er det fondenes egne vedtægter og regelsæt, der regulerer de væsentlige forskningsfaglige prioriteringer, der samlet set foretages på tværs af fondenes milliarduddelinger. Samfundet kan etablere øget gennemskuelighed og legitimitet omkring dette. Man kan for eksempel forestille sig, at man politisk fastsætter en minimumsbredde for fondenes tildelingsfokus, eller at man regulerer sammensætningen af de udvalg, der træffer beslutning om fondenes tildelinger. Dette er utvivlsomt følsomt stof, fordi det indebærer, at samfundet politisk implanterer sine hensyn direkte i fondenes daglige virke. Det kan ses som værende i modstrid med de ofte private ønsker og målsætninger, der er grundlaget for etableringen af især de erhvervsdrivende fonde. Alligevel er det en mulighed, der blev foreslået første gang for mere end 100 år siden ved etableringen af Rockefeller Foundation af Rockefeller selv (Reich 2018).

Fondenes bidrag til en løsning

Det er åbenlyst, at fondene sidder med en ganske enkel nøgle til løsningen. Som jeg tidligere har påpeget (Thorsen 2017), så vil en ændret fordeling mellem direkte og indirekte omkostninger på de bevillinger, fondene giver til universiteternes forskning, ikke ændre så meget som et komma ved bevillingernes skattemæssige status for fondene. Fondene vil få præcis det samme fradrag. For en givet samlet uddeling vil en øget dækning af forskningens indirekte omkostninger alene påvirke, hvor meget forskning fondene gennem deres bevillinger har indflydelse på. Omkostningerne for fondene består derfor alene i

dette tab af indflydelse. Det kan selvfølgelig have væsentlig værdi i de tilfælde, hvor erhvervsdrivende fonde foretager uddelinger med tæt relation til fondens erhvervsvirke, men de situationer bør som udgangspunkt være få og små på grund af kravet om almennytte i uddelingerne. Dertil kommer eventuelt et tab af omdømme, fordi færre projekter igangsættes, men dette skal opvejes mod det tab af omdømme, der er på spil i den aktuelle finansieringsmodel.

Konkurrence om midler er godt – når vilkårene er fair

Denne artikel kan ses som en kritik af konkurrenceudsat, eksternt finansieret forskning generelt og særligt den øgede finansiering fra private fonde, organisationer og virksomheder. Det er den ikke. Jeg hilser, som forsker, den øgede finansiering velkommen og er personligt af den overbevisning, at udviklingen har medført meget godt, ikke kun i form af øget forskningsvolumen, men også i form af kvalitet og bevidsthed om forskningsprocessen og forskningens praksis og relevans. Jeg er opmærksom på, at det ofte fremføres som en kritik, at forskere i dag (relativt til før væksten i de eksterne bevillinger) bruger for meget tid på at skrive ansøgninger. Jeg er ikke overbevist om, at den kritik er helt berettiget. Al god forskning starter med et spørgsmål, en idé. Det er kernen i enhver god forskningsansøgning. Der er i min optik noget grundlæggende sundt i at skulle konkurrere på ideers kvalitet, og i at man som udgangspunkt ikke har krav på at få finansieret sin idé, uanset dens kvalitet.

Det er netop hensynet til forskningens samlede kvalitet og relevans, der berettiger den bekymring over udviklingen i den eksterne finansiering af forskningen ved universiteterne, som jeg har udfoldet her. Udviklingen er med stor hast i gang med at fratage universiteterne friheden til at planlægge og investere langsigtet, friheden til at prioritere på tværs af specialiseringer og bredde og friheden til at være dristige og tage risici i forskningen uden at true fagmiljøernes stabilitet.

Hvis det positive samspil mellem de offentlige forskningsbevillinger og bevillinger fra private fonde skal forsættes og udvikles i de kommende år, hvor sidstnævnte vokser hastigt, så er det tvingende nødvendigt, at problemerne bliver løst snarest.

De private fonde bliver nødt til at revurdere deres politik for dækning af indirekte omkostninger, krav om medfinansiering med mere. Politikerne er nødt til at understøtte den udvikling ved at gøre det klart, at der ses med alvor på problemerne, og at regulering af fondenes virke på området er en mulighed. Endelig er vi som universitetsledelser nødt til at understøtte en løsning med transparent økonomistyring og en fælles og bredt forankret politik omkring de vilkår, der skal være for eksterne forskningsbevillinger.

Noter

1. Se fx den nye strategi fra Novo Nordisk Fonden, der drastisk forøger bidragene til universiteternes forskning: <https://novonordiskfonden.dk/da/nyheder/novo-nordisk-fonden-vil-oege-sit-udbetalingsniveau-og-favnebrede/>
2. Der er ca. 1,04 milliarder af basismidlerne, som Danmarks Statistik ikke har fordelt til de seks hovedområder. Flere af disse er emnespecifikke, og fordeles disse skønsomt til de forskellige hovedområder, ændrer det meget lidt ved forholdet mellem NAT/TEK/JORD, SUND og SAMF/HUM-fordelingen.
3. Der er ikke information om, hvor stor en del af disse midler der går direkte til universiteterne, men Danmarks Statistik (2018) skriver, at hovedparten går til forskning ved universiteter og hospitaler.

Kilder

Danmarks Statistik 2018: Fonde støtter primært videnskabelige formål. Nyt fra Danmarks Statistik nr. 429, 16. november 2018, 2 s.

Danmarks Statistik, 2019: Statistikbanken Uddannelse og Viden. Tilgået 14. februar 2019, <http://www.statistikbanken.dk/FOUBUD>.

Reich, R., 2018: Just Giving: Why Philanthropy Is Failing Democracy and How It Can Do Better. Princeton University Press, Princeton, New Jersey, USA, 239 s.

SCIENCE, 2018: Guidelines til brug for ekstern virksomhed. Det Natur- og Biovidenskabelige Fakultet, Københavns Universitet, 2 s.

Thorsen, B.J., 2017: Tornede roser fra private fonde, Kronik i Berlingske Business 18. august 2017, s. 15.

UFM, 2018a: **Optag 2018. Oversigt, uddannelsesgrupper, institutioner.** Uddannelses- og Forskningsministeriet. Styrelsen for Forskning og Uddannelse, 100 s.

UFM, 2018b: **Kommissorium for Forum for Forskningsfinansiering.** Uddannelses- og Forskningsministeriet. Departementet, 2 s.